

STRAIPSNIAI, PASISAKYMAI APIE VISUOMENĘ

[Vasario 16-oji]

Vasario 16-ąją dieną aš pavadinčiau siena tarp dviejų Lietuvos pasaulių: anoje pusėje Lietuva – svajota, pasišventimo meilėje pradėta, čia ji realinė, skausmuose gimusi; ana – skaisti idealų troškimų sritis, padangėmis skriejusi, erškėčių vainiku pasipuošusi, kaip kentėtoja, – ta žemiška, apčiuopiama, bent kiek nustojusi skaistumo ir aureolės; anos mylėtojai nieko nuo jos netroško, jai viską aukavo, – tos mėgėjų šalininkų daugiau, bet jie jau sau reikalauja užmokesnio ir šiltos vietelės, kai kurie jos simpatija apsimetę, ją skaudžiai užvylę, naudoja; ana buvo gryna dvasia, be kūno, čia dar neišsivystęs, su ydomis kūnas; anoji simpatingesnė, bet grįžti į jos pasaulį jau nebesinorėtų; nesinorėtų ir šioje apsisotai: lauki, kada ji stos kūnu – dvasia, kada pasakys pasauliui: štai esmi nauja pajėga kūrėja, kada susilauks savo Schillerių, Rembrandtų, Newtonų, Bramantų*, kada jos dvasia sieks plačiau negu jos kūno sienos. Ar kas tų, kurie šiais metais švęs vasario 16 dieną, to susilauks, nežinau; aš nesulauksiu.

1920

[Atidengiant paminklą „Žuvusiems už tėvynę“]

Sunkiose be galo apystovose teko mums gyventi ir statyti savo valstybę. Kuomet žydų tauta kadasai, pagrįžus iš Babilono vergijos, pasiryžo atstatyti Jeruzalės sienas ir gavo šventyklą, didžiausiais jų priešais ir to darbo trukdytojais pasirodė artimiausi jų kaimynai broliai, samaritiečiai. Žydai, kaip rašo Esiras, buvo priversti viena ranka ritinti akmenis pamatan, o antroj laikyti kardą apsigynimui... Ne lengviau ir mums šiandieną! O tų smūgių nesimato ir galo. O vienok aš manau, ir ne vienas aš taip manau, kad būsiančios kartos pavydės mums, pergyvenusiems nepaprastus, kiek istorija siekia, lig šiol nebuvusius viso pasaulio politiškus kataklizmus; pavydės, manau, mums, gyvenusiems tose istoriškose mūsų politiško atsikėlimo dienose.

Antra vertus, ir mūsų sunkiose tvėrybos valandose kartas nuo karto sužiba šviesesnis spindulys, kursai mums par skausmus nušviečia kelią į garbę. Tokiu šviesesniu spinduliu yra, be abejo, atidengimas paminklo žuvusiems už tėvynę, jų pagerbimui, paminklo, pastatyto, ačiū triūsui gerbiamo generolo Nagevičiaus ir sugalvoto p. Zikaro, garsaus mūsų dailininko, atidengimas paminklo, kursai bus mūsų Kauno vienas garbingiausių papuošimų, o mūsų brangiausiu paminėjimu ir pasididžiavimu.

Toj vietoj, kur mūsų sunkiose valandose tik 7 metai atgali taip skaudžiai jautėsi svetima rusų caro sauvalė, kur mes, lietuviai, jautėmės vos pakenčiamais įnamiais, priversti slėpti savo nedrąšias svajones tolimoj ateity apie tėvynės laisvę, toj vietoj šiandieną jaunos mūsų valstybės prezidentas atidengia akmens monumentą, ant kurio iškalta: Žuvusiems už tėvynę! Kas prieš 7 metus buvo persekiojamas, dabar viešai pagerbiamas. Kokia milžiniška mūsų tautos pažanga ir kiek vilties mūsų sunkiose valandose! Žuvusiems už tėvynę! Kaip daugel sako tie trumpi žodžiai! Žuvusiems, t. y. tiems, kurių dabar... mūsų tarpe, čia tarp gyvųjų, nėra, o jie nuėjo į bočių šalį. Žuvusiems – tai tiems, kurie didžiausiai numylėjo tėvynę! Juk, kaip pasakė Išganytojas: nėra meilės didesnės kaip ta, kuri galvą guldo už brolius (Joan. XV. 13). Žuvusiems už tėvynę ne tik kruvinoj kovoje karo laukuose, bet irgi

* Šilierių, Rembrantų, Niutonų, Bramantų. (Red.)

žuvusiems anuomet tolimuose Sibiro laikuose ir sveikatą prieš laiką išsekvojusiems naktimis ankštuose kambariuose su plunksna rankose... už tėvynę! Žuvusiems už tėvynę ir tiems, kurių vardai paliko nežinomi.

Žuvusiems už tėvynę, tai yra tiems, kurie ant savo pečių išnešė savo skęstančią motiną tėvynę iš mirtino pavojaus, o patys žuvo, bet ne tiems, ne tiems, kuriuos šiandieną tėvynė ant savo pečių išnešė, o kurie norėtų iš jos paskutinius syvus išsiurbti ir pinigą rytõ pasiimti, ją išnaudoti, su jos skriauda plunksnomis apaugti! Juk ir tokių mūsų tarpe netrūksta, naujai iškeptų nuo vakar dienos patriotų išgamų. Ne tokiems statomi amžini paminklai, bet žuvusiems už tėvynę, save pašventusiems, paaukavusiems ant tėvynės aukuro, o ne nuo tėvynės sau aukų reikalaujantiems!..

Ant akmens monumento iškalta: žuvusiems už tėvynę! Bet jie nežuvo, tie tautos milžinai! Juk nėra žuvę tėvynei tie, kurie kalba! O mirę tautos didvyriai daugiau kalba negu gyvi! Jie ir veikia! Jie mus čia sutelkė aplink tą paminklą, jie mūsų širdys, jų dvasia atsiliepė, mes tuo momentu gyvename ir kvėpuojame, užsimiršę dienos naštą ir kasdienius rūpesčius. Mirusieji ne tik praeities istorijoje gyvena; jie irgi tveria tautos ateitį: ir ne veltui kai kurie sako, kad mirusieji tautos didvyriai ne mažesnę, jei ne didesnę, turi įtekmę į tautos likimą ir į jos ateities pakraipą negu gyvi jos veikėjai. Tauta, kuri neturėjo savo didvyrių, kurios praeity nekalba didvyrių vardai, kuri neturi tradicijų, ne tik neturi savo istorijos. Nėra ji tauta. Jei šiandieną mūsų visų širdyse jų vardai, jų apžėlęs kapas ne kartą prakalba į miegančią sielą, bėgame Vilniaus link, jei mes negalime joku būdu jo išsižadėti, tai dėl to, kad ten mus traukia, ten mus šaukia Gedimino, Algirdo, didžiojo Vytauto kapai! Ten mūsų tėvų palikimas... Žuvę už tėvynę nėra žuvę! Jie kalba! Tik mokėkime juos išgirsti ir suprasti ir mokėkime savo kraštą taip mylėti, kaip pamylėjo, guldydami už jį galvą, aukodami visą save. Tokią tėvynės meilę laimina Dievas, laimina Bažnyčia ir pašvenčia jų paminklus, ką ir aš jos vardu su Dievo pagalba dabar atliksiu, kad tas už tėvynę žuvusių paminklas pasiliktų mums visados šventas.

1921

A. A. Kazimierui Būgai

Aš – prisikėlimas ir gyvybė; pasakė Kristus; kas tiki į mane, nors ir būtų miręs; bus gyvas (Joan. XI 25). Tuos Kristaus žodžius reikėtų ne ant akmens paminkluose iškalti, juos reiktų giliai įrašyti į mūsų atmintį, į mūsų širdis. Taip, nėra kitos nemarybės, nėra kitos amžinos gyvatos, tik Kristuje ir per Kristų. Užaugęs su laiku kerpėmis vainikais apdabintas kapas, užaugęs žole kitą kartą brangus takelis, pakryps nulinkęs ant kapo kryžius, užsitrins ant jo parašas, nes čia ant žemės nėra nemarumo, nėra pastovumo. Kalkite numirėliams aukštus mauzoliejus, neškite garsių vyrų kūnus į tautos panteonus, vis tiek neišgelbėsite jų nuo paprasto žmogaus likimo: dulkė esi ir į dulkę pavirsi. Stebėtino grožio ir meno kūriniai, gilaus mokslo daviniai išliks ilgais amžiais, bet ir jie neamžini; užgims kiti, nusmelks jų vardą savo daugumu, galop ir pati mūsų žemė neamžina. Tiktai aš, pasakė Kristus, prisikėlimas ir gyvybė; kas tiki į mane, nors ir būtų miręs, bus gyvas.

Savo draugų, universiteto profesorių ir skaitlingų moksleivių lydimas, lydimas didžios pažįstamų ir nepažįstamų minios, vakar vakare toje ruimingoje* žemaičių šventykloje ant aukšto naro juodo sosto tapo iškeltas a. a. Kazimieras Būga. Vienas jo mokslo draugų iškalbingais ir gražiais žodžiais prakalbėjo į jį, primindamas jam, kukliam ir pažinusiui badą žmogui, jo nuopelnus, jo darbštumą nuo jaunatvės iki mirties, jo didžius darbus, mokslui ir tėvynės labai nuveiktus ir negailestingai mirtimi pertrauktus. Žodžiu, sakau, nabašninkas** susilaukė po mirties tokios nepaprastos pagarbos, kokios ir negalėjo betikėtis. Bet visas tas išviršinis triukšmas, visa ta didi, nepaprasta pompa tam, kursai guli šiame karste – tai tuščias garsas. Jisai ir negirdėjo tų gražių žodžių, į jį nukreipiamų, ir nematė tų – pažįstamų ir nepažįstamų lydinčių ir liūdinčių minių. Nemato jisai ir negirdi, nes tame

* Ruimingas – erdvus, platus. (Red.)

** Nabašninkas – velionis. (Red.)

aukštai iškeltame ir pagerbtame karste Kazimiero Būgos nėra. Beliko tik šaltas sustingęs kūnas be savo šeimininko, paliko tik įrankis, kuriuo dar neseniai jisai mąstė ir mylėjo, ir triūsė, ir rašė. Beliko tiktai tie palaikai, kuriems pasaulio kūrėjas paskyrė pavirsti į pelenų saują: dulkė esi, į dulkę pavirsi. Bet nejaugi iš Kazimiero Būgos, kurį pažinome ir draugavomės, kurio giliu protu stebėjomės, nejaugi iš jo, be jo mokslo darbų, beliko tik šaltas lavonas. Nejaugi gyvulio ir to žmogaus, kursai su viltimi žiūrėjo į amžių tolį, nejaugi tas pats likimas? Nesinori manyti, skaudu būtų patikėti. Bet taip ir nėra. Išliko iš jo geresnė žmogaus dalelė, mąščiusi ir mylėjusi, nemirtinga ir nepūvanti, kuri, apleidusi savo laikiną buveinę, nukeliavo anapus ribos į tą slaptinę bočių šalį, kur pirm jo nukeliavo milijonai kitų, iš kur nėra sugrįžimo ir nėra balso.

Mums, žmonėms trumparegiams, rodosi, kad jis, apleidęs šį pasaulį pačiame mokslo darbų ir amžiaus subrendime, apleido paskirtą sau vietą prieš laiką; mes, žiūrėdami savo naudos, saunoriai, liūdime, kad per a. a. Kazimiero Būgos mirtį mokslas labai daug nustojo, kad nabašninkas daug nusinešė su savimi mokslo paslapčių, svarbių darbų, nespėjęs su mumis pasidalinti, kad niekas jo neužvaduos, nors drįsime kai kada išsitarti, kad negailestinga likimo ranka pakirto prieš laiką jo gyvatos siulą, bet Tasai, prieš kurį amžių amžiai slenka kaip viena diena akių mirksniu, pro kurį eina ir praeina milijonai su savo mažutėliais [neįskaitoma – I. S.] ir kasdienėmis sielvartomis, kurs iš aukšto žiūri amžinybės akimis, tasai turi kitą mastą. Jisai žino, kad mokslo vyrą ne šiandieną, ryto ar po šimto metų užvaduos kitas mokslo vyras, kad padaryta skaudi spraga kaip žaizda užaugs su laiku, bet virš mokslo, virš didžiavyrių palikimų, virš viso žemiško ir laikino yra nemirtinga siela; ir kuomet ji pribrešta kaip varpa amžinam likimui, muša jos valanda, baigias liglaikinė kelionė, iš anapus ribos pasigirdi Amžinosios Teisybės balsas: duok apyskaitą savo darbų ir talentą!..

Kadangi a. a. Kazimieras Būga rimtai žiūrėjo į žmogaus uždavinį, kadangi ne linksmoste puotose praleido gyvenimą, ne prie skambančių stiklelių ir džiūgaujančių klyksmų, tik kaip darbšti nenuilstanti skruzdėlė prie darbo ankštame kambary, mes tikime, kad teisingas Dievas bus jam gailestingas tėvas teisėjas. Bet, jei a. a. Kazimieras Būga reikalautų ko nuo mūsų, tai tik ne išviršinio triukšmo ir iškilmės, bet maldos už jo nemirštamą sielą. Taigi nepaskųskite to paskutinio ir svarbiausio jam patarnavimo, nuo širdies jam melddami: amžiną atilsį duok jam, Viešpatie, o šviesybė amžinoji tegul jam šviečia per amžius. Amen.

1924

[A. a. J. Basanavičiui]

Amžiną atilsį duok jam, Viešpatie, o amžinoji šviesybė tešviečia jam! teilsis ramybėje!.. Visi, aukštai gerbiamieji, pritarсите tos skurdžios maldos žodžiams ir visi žinote, apie ką aš kalbu. Mirė a. a. Jonas Basanavičius. Žaibo greitumu aplėkė visą Lietuvą atėjusi iš anapus demarkacijos linijos skaudi žinia, kad vienas geriausių tėvynės sūnų, visą gyvenimą karštai ją mylėjęs, dėl jos dirbęs, jaja tik kvėpavęs, su jos istorija neatmezgamai sutapęs, ant visados užmerkė akis Vilniuje, peržengė anapus Rubikono, anapus neregimo pasaulio, iš kur nėra sugrįžimo, nuėjo į bočių šalį, kur ilgais amžiais ilsisi mūsų didieji kunigaikščiai, mūsų tautos didžiavyriai Radvilos, Goštautai, Sapiegos, o vėliau Valančius, Daukantas, Baranauskas ir kiti. Taip, atsiskyrė iš mūsų gyvųjų tarpo vienas pirmųjų mūsų tautinio atgimimo žadintojų ir šulų, mūsų švintančios aušros vadas, mūsų tautinio romantizmo kūrėjas ir vienas iš nedaugelio šiandieną jo epigonų, mirė mūsų vadinamas tėvas ir patriarchas. Amžiną atilsį duok jam, Viešpatie, o amžinoji šviesybė tešviečia jam, teilsis ramybėje!

Tikinčiojo krikščionio akims neduota įžvelgti į anapus žemiško pasaulio gyvenimo ir pasakyti, kokį amžiną gyvenimą, amžiną likimą paskyrė a. a. Jonui Basanavičiui Aukščiausias Teisėjas, pasvėręs ant amžinatvės svarstyklių ne tik išviršinius velionio darbus, bet irgi jo mintis, jo paslaptis, jo visus sielos užraktus: Dievo ir gailestingumas, ir teisybė lygiai begaliniai. Vis dėlto, aš manau, kad velioniui galima pritaikinti šv. Jono Apreiškimo knygoje įrašytus žodžius: būk ištikimas iki mirčiai, o aš tau

duosiu gyvenimo vainiką (II, 10). A. a. Basanavičius iki pat mirties kovojo gerą kovą, išlaikė tikėjimą, todėl, manau, jam atidėta teisybės vainikas, kurį duos jam Viešpats teisingas Teisėjas (2. Sim. 4, 8).

Visu pirmu a. a. velionis visoje pilnumoj išpildė pirmąjį Dievo duotą įsakymą: prakaite savo veido valgysiu duonos; iki pat mirties, neišleisdamas iš rankų plunksnos ir knygos, jisai dirbo didį tautos darbą, ir tai ne kaip samdininkas, kurs dirbo tiktai dėl užmokesnio. Toliau a. a. velionis daug mylėjo ir daug kentėjo: jisai visa širdimi mylėjo nuo pat jaunatvės visą tautą, jos dabartį ir praeitį, mylėjo milijonus, mylėjo ir kentėjo, pergyvendamas skaudžiausius savo tėvynės verguvės laikus, kentėjo ir paskui, jau sustvėrus jai nepriklausomai; kas daug mylėjo, daug kentėjo, tam ir daug bus atleista ir aname pasauly, kaip pažadėjo Kristus Magdalenai (Luk. 747). Toliau a. a. velionis buvo ir tikis katalikas, kurs ne tiktai kituose mokėjo gerbti religinius įsitikinimus ir jausmus, bet ir pats nuo jų nenutolo. Man pačiam ne per seniai teko drauge su juo ir generolu Nagevičių važiuoti iš Palangos į Kretingos parcinulio* atlaidus ir ten gėrėtis bažnyčioje senelio giliu religiniu jausmu. Galop, aš manau, atsižvelgs gailėstingasis Viešpats ir į mūsų visų maldavimą ir palaimins mūsų numylėtą tautos vadą, tardamas evangelijos žodžiais: gerasis ir ištikimasis tarne, jeik į savo Viešpaties džiaugsmą (Mat. 25, 21). O vis dėlto, nežinodami jo amžino likimo, iš širdies gilumos sakome: amžiną atilsį ir t. t.

Jeigu žiūrėti į a. a. Basanavičių šio pasaulio akimis, matuoti jį ne amžinybės, bet istoriniu mastu, reikia pasakyti, kad jis tikrai laimingas, garbingai atlikęs sau skirtą uždavinį ir atilsės nuo šios žemės sielvartų, vargų ir nepasotinamų troškimų. Jisai sulaukė amžiaus, kurio retas iš mūsų besulauks, ir ne tik žilo plauko aureolėje, jis ir didžiausios pagarbos ir garso aureolėje nuo mūsų atsiskyrė: kam nėra žinomas ir kieno su pagarba neminimas visoje Lietuvoje jo vardas? Jis sulaukė to, ko išsiilgę nesulaukė jo pirmtakūnai Valančius, Daukantas ir ne vienas jo vienaminčių draugų; jis susilaukė nepriklausomos, laisvos nuo pančių tėvynės, ir jam pirmam ant šio istoriško dokumento skirta buvo padėti savo vardą. Laimingas jisai ir tuo, kad tos nepriklausomos Lietuvos išgyvenęs lygiai devynerius metus už demarkacijos linijos Vilniuje ir bent kiek nutolęs nuo mūsų politinio gyvenimo, žiūrėjo iš tolo į tą Lietuvą už mus idealiau, neprisiliesdamas mūsų kasdienio pilko gyvenimo, nematydamas iš arti ir tų nelemtų partinių kovų, kurios kruvinai drasko mūsų dar nesustiprėjusį jaunos respublikos kūną, kuriose dažnai partiją ir asmenį reikalauja statyti aukščiau ir ne vieną stumia į nusiminimą. Jisai, užmerkdamas akis ant visados pačioje nepriklausomos tėvynės metinėje, galėjo pasakyti kaip senelis Simeonas, susilaukęs ir savo akimis regėjęs laukiamojo Mesijo: dabar, Viešpatie, atleidi savo tarną ramybėje, nes mano akys matė tavo išganymą ir tavo tautos garbę (Luk. 2, 29–32).

Laimingas jis ir dėl to, kad jo vardas garbingai ir neišdildomai įrašytas į Lietuvos istoriją, laimingas ir dėl to, kad ilsėsis amžinai ten, kur ilsis mūsų Vytauto, Kęstučio pelenai, kur nuolatos mūsų troškimai ir širdys nukreiptos, ir tuo jis mums buvo ir bus brangesnis, kad surištas su mūsų bočių ir didvyrių sostine. Didis tai buvo mūsų tėvynės sūnus, daug jis pasidarbavo mūsų ateičiai, taigi ir mes jo neužmirškime, dabar ir ne kartą jam prašydami: Amžiną atilsį duok jam, Viešpatie, o amžinoji šviesybė tešviečia jam, teilsis ramybėje. Amen.

1927

Maironis, *Raštai*, t. 3, antroji knyga, parengė Irena Slavinskaitė, Vilnius: Vaga, 1992, p. 679–688.

---

* Parcinkulis – atlaidai rugpjūčio 2 d. (Red.)